

TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNDE ALGILAR VE KARAR ALICILAR, TARİHİN YANSIMALARI ÜZERİNE BİR ANALİZ

(PERCEPTIONS AND DECISION MAKERS AT TURKISH-ARMENIAN RELATIONS, AN ANALYSIS OF REFLECTIONS IN HISTORY)

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

Profesör Doktor, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF,
Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı,
hayatko@yahoo.com

Araş. Gör. Vahit GÜNTAY

Araştırma Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF,
Uluslararası İlişkiler Bölümü,
vahitguntay@gmail.com

Öz: Özellikle devlet vasfıyla beraber iç içe yoğunlaşmış ve tarihi gelişmelerin olumsuzlukları getirdiği süreçler toplumlar arasında kimi zaman psikolojik bir travmaya da dönüşmektedir. Yüzyıllara dayanılan bu yoğunlaşma nasıl oluyor da aynı unsurları birbirlerine düşman haline getirir gibi sorular ve beraberinde getirdiği tartışmalar ise çoğu zaman karar alıcıları da etkilemektedir. Türk-Ermeni ilişkilerinde benzer bir sürecin yaşandığı ve karar alıcıların söylemlerini, politikalarını bu düzlemde değerlendirdiği gözlerden kaçırılmaması gerekmektedir. Her ne kadar karar alıcılar tarihi gelişmeleri ve gerginliği bir kenara bırakıp politikalar üretmeye çalışsa da iç ve dış politikadaki dinamikler buna engel olmaktadır. Ermeni diasporasının sözde soykırımı kabul ettirme çabaları, toplumlardaki yeni nesillerin düşmanca söylemlerle gelecekte yeni karar alıcılar olarak yer almaları ve buna benzer bir çok dinamik temel sorunsallar olarak karşımıza çıkmaya devam edeceklerdir. Karar alıcıların tutumları ve söylemlerinin bu dinamiklerle örtüşmesi, psikolojik olarak bu gelişmelerin örneklendirilmesi uluslararası ilişkiler temelinde bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bu psikolojik çerçevede ikili ilişkilerin uluslararası siyasette karar alıcılar yönündeki boyutu farklı çalışmalardan örnekler ve gelişmelerle somut bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Dış Politika, Türk Dış Politikası, Psikoloji, Türk-Ermeni İlişkileri

Abstract: *Processes with negative developments in history which are interfered with state fact, sometimes transform to psychological traumas at intersociety. From centuries to today this transform effect decision makers many times with carrying the arguments and the questions about hostilities between the same factors. It is required that there is the same process between Turkish-Armenian relations and decision makers evaluate their policy in this context. Although decision makers work for generate new policies without historical developments and tensions, dynamics in domestic and foreign policy prevent this situation. Efforts for establishing so-called genocide, taking part the new generations as a new actor in the future with unfriendly discourses and so on dynamics are main problems. The main subject of this study is decision makers' attitudes, discourses and their harmony with these dynamics, exemplifying these developments as a psychological with the context of international relations. In this psychological context, the dimension of bilateral relations from the way of decision makers in international politics will be dealt with different examples and developments as a concrete.*

Keywords: *International Relations, Foreign Policy, Turkish Foreign Policy, Psychology, Turkish-Armenian Relations*

Giriş¹

Uluslararası ilişkilerin doğası itibariyle devletler en önemli uluslararası aktörlerden biri olma özelliğini devam ettirirken, devletleri yöneten kişilerin almış olduğu kararlar aktör içerisinde aktör olarak karar alıcıların merkezde olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Kimi zaman karar alıcıların söylemleri, sahip oldukları psikolojik özellikler devletlerin dış politikadaki çıktılarını ve kararların uygulanışındaki seyri de belirleyen temel unsur haline dönüşmektedir.

Liderin davranışları, davranışsal özellikleri ve nispeten söylemleri sadece kendisine bağlı değildir ve çeşitli faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Bu faktörler liderin içinde bulunduğu durumdan kaynaklanabileceği gibi, liderin geçmiş yaşantı ve deneyimlerinden, siyasi bir kişilik olması sebebiyle ideolojik yaklaşımlardan etkilenebilir. Liderlik teorilerinin tarihsel gelişimi de bu durumu doğrulamaktadır.² Bu davranışsal özellikler ve buna bağlı olarak ortaya çıkarılan söylemler kimi zaman anlık, kimi zaman çalışılmış ve hazırlanmış bir ürün, kimi zaman da danışmanlar ve uzmanların işbirliğiyle oluşturulmuş metinlerden, dosyalardan oluşturularak politik arenaya enjekte edilmektedir. Bu söylemler medyadan ve toplumsal tepkilerden de beslenmektedir.

Liderlerin psikolojik özellikleriyle ortaya çıkarılan söylemler kimi zaman belli analizlerle çalışılmış ve ele alınmış olsa da her koşulda, her durumda kullanıldığı yere göre çoğu zaman belli bir analize de ihtiyaç duymaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi söylemlerin ve psikolojik altyapının etkilediği boyutun iç politikayla sınırlı olmamasıdır. Dış politikanın da önemli unsurlarından olan söylemler, yaklaşım olarak bir eğilimi ya da duruşu sergilemektedir.

Türk-Ermeni ilişkilerinin yönünü bu çerçevede, dış politika açısından inceleyecek olursak söylemlerin ve yaklaşımların yöneldiği boyutun iki ayaklı olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Bunlardan ilki uluslararası arena açısından gözümüze çarpmaktadır. Diğeri ise Türkiye'nin sınır komşusu olan Ermenistan ile olan ilişkilerde karşımıza çıkmaktadır. Bu iki yön ile ilgili yaklaşımlar ve düzlem birbirinden çok da farklılık göstermemektedir. Bunun

1 Bu çalışmanın kurgusu ve teorik bütünlüğü daha önce TC Başbakanlık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi tarafından Bitlis'te, 12-14 Mayıs 2016 tarihinde düzenlenen "Türk-Ermeni İlişkilerinin Bölgesel Politikalara Etkisi Sempozyumu (XIX. Yüzyıldan Günümüze)"nda bildiri olarak sunulmuştur.

2 Hasan İ., İbrahim Ö., Sebahattin T., "Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2009, C.14, S.2, s.4-6.

altında yatan en önemli sebeplerden biri Ermeni diasporasının Ermenistan ile olan organik ilişkisidir. Bu açıdan bakıldığında Ermenistan'ın devlet olarak sergilediği tavırda uluslararası ortamdaki dinamikler önemli bir yere sahiptir.

Dış politikadaki evre açısından ise psikolojik yaklaşımın devletler nezdindeki boyutu da iki çevrede gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki liderlerin sahip olduğu psikolojik yaklaşım diğeri ise toplumlar nezdindeki duruştur. Toplumların ve liderlerin yaklaşımını birbirlerinden her ne kadar ayrı düşünemesek de diplomatik olarak liderlerin tavrı çoğu zaman dengede bir çizgiyle devam etmektedir. Bunun dizginlendiği ve dikkate alındığı en önemli unsur elbette ki uluslararası toplumun reaksiyonudur.

Gözden kaçırılmaması gereken hususlardan en önemlilerinden birisi de ilişkilerin sadece tarihi boyutlardan şekillendiğidir. Tarihi analizler ve süreç elbette dikkate alınması gereken bir durumdur, fakat iki sınır devletinin çıkarsal özellikleri ve bunun arttırılması yönündeki arzunun oluşması daha da beklenilesi bir durumdur. Bu durumun ikili ilişkilerdeki en önemli kilidi ise Ermeni diasporasının elinde bulunmaktadır. Yapılan analizleri bu yüzden sadece liderler yönüyle değerlendirmemekte fayda vardır. Türkiye ve Ermenistan nasıl birbirine yakın iki sınır ülkesiyse, psikolojik olarak ve söylemlerin getirmiş olduğu savrulmuşlukla, üçüncü tarafların da etkisiyle bir o kadar birbirine uzak iki ülkedir. Bu durumun üzerinde daha etraflıca durmak önemli bir çalışma başlığını oluşturacaktır.

1. Psikolojik Yaklaşım ve Söylem Analizinin Güncel Boyutu Üzerine

Eskiçağlardan günümüze kadar fikir adamları toplum hayatı, yönetim biçimleri ve en iyi yönetim biçiminin hangisi olduğu gibi konularda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Fikir adamlarının, toplum hayatının esasları, çeşitli yönetim sistemleri, en iyi yönetim şeklinin hangisi olduğu -ya da olabileceği- konularında sistemli bir şekilde ortaya koydukları değişik görüşler, bugün “*siyaset felsefesi*” olarak adlandırılan disiplini meydana getirmiştir ve bu felsefe altında toplanan siyasal fikirler ve siyaset teorileri uzun süre politika biliminin başlıca konusunu ve temelini oluşturmuştur.³

Politika bilimi içerisinde yaklaşımsal olarak ulusların ya da etnik grupların çatışma durumlarında hangi psikodinamik özelliklerin etkin olduğunu anlayabilmek için *ben* duygusunun gelişimi başlangıç noktası olarak alınabilmektedir. Mağduriyetin ve çatışmacı söylemlerin başlangıcında, yetişmedeki algı ve travmaların büyük önemi vardır. Olumsuz duyguların

3 Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yaymevi, Ankara, 14 Basım, 2002, ss. 22-23

üstesinden gelebilmenin yolu da siyaset ve söylem olarak yaşadıklarının benzerlerini söylem olarak ötekilerine uygulamaktır.⁴

Devletler arası ilişkilerde dış politikanın belirlenmesinde amaçlar, kısa ve uzun vadeli planlar gibi birtakım unsurlar oluşturulmaktadır. Bu çıktılarının yanında psikolojik etmenlerin bağladığı liderler, sergilediği yaklaşım ve söylemlerle bu unsurların gelişimi ve geldiği noktaya katkı sağlayabilir veya bu durumu yavaşlatabilir ve hatta zarar verebilmektedir.

Psikolojik yaklaşımlar veya bu temele dayanan söylemler felsefi bir altyapıyla desteklenmezse ya da nefrete dayalı bir çerçevede ele alınırsa sorunun en önemli aktörlerinden olan toplum davranışlarını ve niteliğini de etkileyebilir ve nefret söylemlerine dönüşebilir. Politik psikoloji burada devreye girmektedir. Politik psikoloji; büyük grupların, kitlelerin ve ulusların birbirleriyle olan ilişkilerini ele alarak bu ilişkilerde rol oynayan psikolojik etmenleri değerlendirmektedir. Bununla birlikte, politik psikoloji büyük gruplar ve uluslarla, bunların liderleri ve liderler arasındaki ilişkilerin psikolojik boyutlarını incelemektedir. Politik psikoloji, psikolojik kanırları sosyal uygulamaya bağlayan ve psikolojik süreçleri sosyal olaylarla ilişkilendiren bir kaynak olarak görülebilir. Politik psikoloji, psikolojiyi ve toplumu birleştiren bir kesişim noktasıdır.⁵

Söylemlerin, tavrın ve sorunlara karşı tutumun çıkış noktasını politik psikolojinin temeli yönlendirmektedir. Diplomatik olarak sorunsala dönüşebilecek bu tür söylemler ve tutumlar artık birçok uzmanın, analistin inceleme alanı ve raporlarına girmiştir de. Söylemlerin niteliği, nerede nasıl mesajlar verildiği ve hangi kelimelerin kullanıldığı ve hatta vücut senkronunun analizi gibi hususlarda uzmanlar mesai harcamakta ve karar alıcılara raporlar sunulmaktadır.

Politik anlamda psikolojik olarak belirtilen hususlarda tavır alma, söylemler bir toplumun inşasında ve nesillerin birbirlerine karşı olan tavırlarındaki sempati ya da nefret oluşturmada bir temel oluşturmaktadır. Örneğin; ABD’de dünyanın farklı noktalarındaki farklı bölgelerin, terör gruplarının merkezi halinde oluşu ile ilgili liderlerin söylemleri farklı ülkelerde benzer algının oluşmasında ve müdahaleci arzusunun oluşmasında meşru bir dayanak oluşturmaktadır. İki kutuplu dönemde Rusya ve ABD arasındaki çekişme ve söylemler nesiller arasındaki senkronizasyonda, algıda kalıcı olarak bıraktığı etkiyle devam etmektedir ve hatta ettirilmektedir.

4 Abdülkadir Çevik, “Mağduriyet Psikolojisi ve Toplumsal Yansımaları”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı:2, Aralık-Ocak-Şubat, 2012-2013, s.67.

5 Adela Garzon Perez, “Political Psychology as Discipline and Resource”, *Political Psychology*, Vol 22, No. 2, 2001, s. 347.

Medya ve kamuoyunu bilgilendirme amacıyla kullanılan diğer araçlar da “düşman imajının” oluşturulmasında negatif bir etkiyle kullanılabilmektedir. Türk-Ermeni ilişkileri temelinde yapılan programlarda, belgesellerde ve görsel çalışmalarda bunların izlerini görmek mümkündür.⁶ Uluslararası platformlarda kamu spotlarının Ermeni diasporası tarafından bilinçli bir Şekilde kullanıldığı ve kullanılan kelimelerin, yaklaşımların etkinliği bu noktada psikolojik boyutun etkinlenmesinde önemli hususlardan birini oluşturmaktadır.

Bütün bu bileşenler dahilinde, bilinçli olarak veya olmayarak seçilsin; *Foucault* kelimelerin sahip olduğu anlamların ve içeriklerinin, kişilerin düşünce dünyasının ve duygularının Őekillendirilmesinde temel etmenlerden

Tarihi süreç içerisindeki yaşanan gelişmeler ortak değerlerin bir bölümünün kaybedilmesi durumunda, bununla ilgili yaşanacak yas tepkisini de ortaya çıkarmaktadır.

biri olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle vurgulanması gereken hususlardan birisi bu tür analizlere sadece syem odaklı bakılmaması ve dil bilimi zeline Őekillendirilmemesi gerektiğidir. Siyasal psikoloji temelindeki yaklaşımların altında yatan unsurların aynı zamanda geçmişle olan organik bağın geri plana atılmaması gereken bir husustur.

2. Türk-Ermeni İlişkilerine Psikolojik Bir Bakış

İki kadim toplum nasıl olur da Türk-Ermeni toplumlarında olduğu gibi bu derece düşman bir hale gelebilir ya da getirebilir? Cevabını vermek bir o kadar kolay gibi görünse de tarihsel dinamikler ve süreç bu sorunun cevabının aslında çok daha karmaşık bir düzlemde olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kimi analizlerde ve çalışmalarda din faktörü temelli bir çatışmanın başladığı süreç, kimi çalışmalarda farklı aktörlerin körüklediği bir sorun, kimi analizlerde ise dönemsel gelişmelerle birlikte kaçınılmaz son gibi görünen yaklaşımlar sahip olduğu çok farklı soruların yanında psikolojik bir analiz gereksinimini karşımıza çıkarmıştır. Bu psikolojik boyutun getirmiş olduğu ağırlık altından kalkılamaz bir yükü toplumlara, karar alıcılara çoktan yüklemiştir.

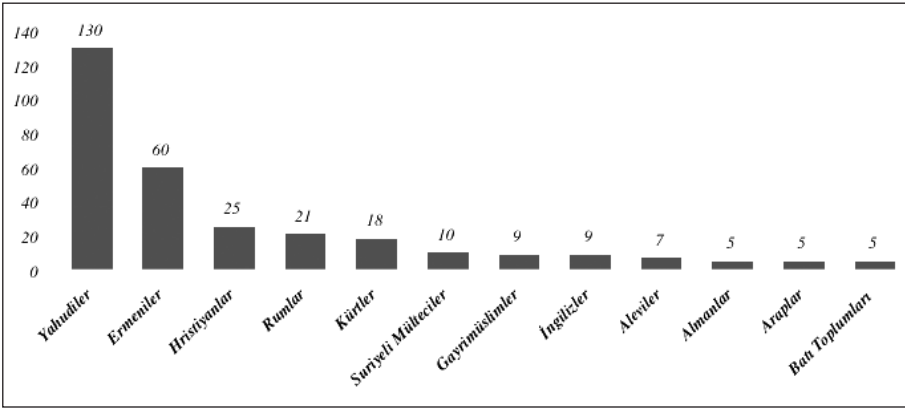
Bazen algıyı kırmak oldukça zordur. Türk-Ermeni ilişkilerinin psikolojisinde tam da bu husus belirleyici bir etkidir. Tarihi süreç içerisindeki yaşanan gelişmeler ortak değerlerin bir bölümünün kaybedilmesi durumunda, bununla

⁶ Armine Ghazaryan, *Psychological Peculiarities of the “Normalizing” Armenian-Turkish Relations*, The Armerican Center for National and International Studies, Yerevan, 2009, p.3.

ilgili yaşanacak yas tepkisini de ortaya çıkarmaktadır. Her kayıpta bir yas yaşanmaktadır ve bunun beraberinde getirmiş olduğu öfke söylemlere ve psikolojiye yansımaktadır. Ermeni toplumu ile ilgili güven sarsılması, ihanet ile ilgili oluşturulan temel, hayal kırıklığı karar alıcılar açısından ön planda olan duygular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bunlar Türk ulusu nezdinde yaşanan acılar olarak algılanınca yaklaşım da hep öfke dolu olmaktadır. Bu algı Batı ile ilgili ya da yabancı düşmanlığı ile ilgili bazı özelliklerle benzerlik göstermektedir.⁷

Grafik 1'de hedef gruplara göre nefret söyleminin 187 köşe yazısı ve 53 habere göre tarandığı dağılım gösterilmektedir. Türkiye'de farklı tarihlerde yapılan bu tür analizlerde ilk sıralarda yer alan Yahudi, Ermeni, Hristiyan gibi unsurların ilk sıralarda yer alması önemli bir husustur. Toplumlara ve karar alıcılara yüklenen yükte bu dağılımın ve söylemlerin etkisi büyüktür. 130 içerikte Yahudilere, 60 içerikte Ermenilere ve 25 içerikte Hristiyanlara yönelik sert söylemlerle algının derinleştirilmesi ve karar alıcıları etkilemesi de bir o kadar normaldir.

Grafik 1. Hedef Gruplara Göre Nefret Söylemi⁸

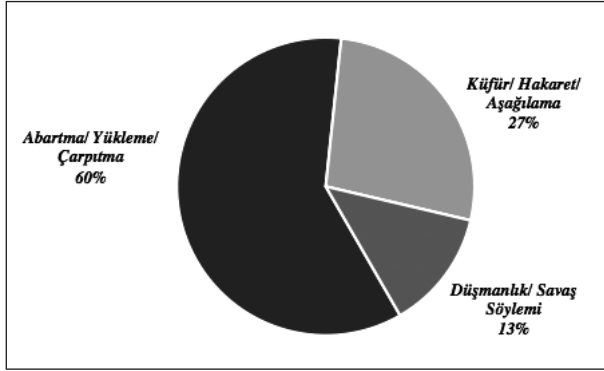

7 Bahar Semen Çevik-Ersaydı, Abdülkadir Çevik, *Psiko-Politik Bir Yaklaşım İle Türk-Ermeni İlişkileri*, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama, Uşak, 2011, s.86.

8 Şahan İdil Engindeniz, *Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Dil Mayıs-Ağustos 2014 Raporu*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul, 2014, s.11.

Grafik 2’de de aynı şekilde farklı haber kaynaklarının tarandığı çalışmada kategorisel olarak Ermenilere yönelik söylemlerin dağılımı gösterilmektedir. Anılan raporda söylemlerin “*Abartma/Yükleme/Çarpıtma*” kategorisinde yoğunlaştığı dikkat çekicidir. Her iki toplumun reaksiyonunu yönlendirebilecek bu tür kategorisel tanımlamalarda haberlerin niteliği ve yönlendiriş aynı zamanda karar alıcıların algı mekanizmasına da etki etmektedir. Elbette ki bir ülke içinde basın özgürlüğünün bütünlüğü önemlidir fakat bu unsurların bir manipülasyon aracına dönüştüğü ve hatta karar alıcılara etki ederek toplumların kaderine etki ettiği gözlerden kaçırılmamalıdır.

Grafik 2. Kategorisel Olarak Ermenilere Yönelik Söylemler⁹

Kategorisel olarak manipülasyon yanında, algısal olarak sorunun adlandırılmasında “*Ermeni Sorunu*” gibi bir tamlamanın seçilmesi yine toplumsal olarak algının tekdüze kalmasına sebep olmaktadır. İki toplum arasındaki sorunun böyle bir isimle adlandırılması nesnellikten uzak bir algıyı beraberinde getirmektedir.¹⁰ Bir grup diğer grubun öznel yargısına ve yaklaşımına göre sorun haline gelebilir ya da sorun olabilir, bu öznel yargı iki grup arasındaki ilişkinin geçtiği safhalarda yaşanan bir sorundan temel almaktadır. Sorunun “*Ermeni Sorunu*” olarak ele alınmasında semantik¹¹ olarak da bir hata oluşturmaktadır. Anadolu’da yaşayan ve birbiriyle bir şekilde ilişki halinde olan farklı toplulukların birbirlerini tarih içerisinde bir

9 Şahan İdil Engindeniz, *Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Dil Mayıs-Ağustos 2014 Raporu*, Hrnt Dink Vakfı, İstanbul, 2014, s.16.

10 Erol Göka ve Murat Beyazyüz’ün yapmış olduğu analizde, vurgulamış oldukları sosyal psikoloji adına bir grubun sorun olarak adlandırılması doğru bir husus değildir ve kavramsal olarak böyle bir yaklaşım da mümkün gözükmemektedir.

11 *Anlam bilimi (semantik)*, anlamları inceleyen bilimdir. Anlam bilimi felsefi ya da mantıksal ve dilbilimsel olmak üzere iki farklı açıdan ele alınabilir. Felsefi ya da mantıksal yaklaşım, göstergeler ya da kelimeler ile bunların göndermeleri arasındaki bağlantıya ağırlık verir ve *adlandırma, düz anlam, yan anlam, doğruluk* gibi özellikleri inceler. Dilbilimsel yaklaşım ise zaman içinde anlam değişiklikleri ile dilin yapısı, düşünce ve anlam arasındaki karşılıklı bağlantı gibi konular üstünde durur.

sorun olarak tanımlamadığını görmekteyiz. Toplum olarak Aleviler ve Sünniler arasındaki sorunlar halkın lisanında hiçbir zaman “*Alevi sorunu*” veya “*Sünni sorunu*” şeklinde adlandırılmamıştır. Bu doğrultuda yapılan analizlerin niteliğinde ve temelinde sorunun “*Türk ve Ermeni toplumları arasındaki sorunsal*”, “*Türk ve Ermeni toplumları arasındaki ilişki sorunu*” gibi isimlerle inceleme alanı bulması daha makul bir tutum gibi gözükmektedir.¹²

“*Ermeni Sorunu*” diye tüm çalışmalarda ve platformlarda üstüne basarak yaşattığımız olgu tek taraflı bir yapısal sorun değildir aynı zamanda. Böyle bir sorunsalın veya ilişkilerdeki psikolojik gerginliğin arka planında yatan en önemli sebeplerden biri *Soykırım* olarak tabir edilen durumun dayatılması hususu ya da kabul ettirilerek gelecek senaryosunun oluşturulması hususudur.¹³ Bu konudaki psikolojik altyapı ve çözümleyici aktörlerden en önemlisi de Ermeni diasporası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Soykırım kavramı ikileminin ve Ermeni diasporasının bu konudaki uluslararası baskınlığı, yakın coğrafyadaki iki sınır devletini psikolojik olarak yıpratmakta ve zor duruma düşürmektedir.

Soykırım kavramı ikileminin ve Ermeni diasporasının bu konudaki uluslararası baskınlığı, yakın coğrafyadaki iki sınır devletini psikolojik olarak yıpratmakta ve zor duruma düşürmektedir. Ermenistan’ın, uzun yıllar Koçaryan dönemini de hatırlayacak olursak herhangi bir toprak talebinin olmadığı belirtilmiştir. Bunun altında yatan en önemli sebeplerden birisi bölge coğrafyasındaki toplumsal durumun ve terazinin bu yönde bir hususu gerektirmediği, aksine zorlaştıracığı yönündeki yaklaşımdır. Fakat uzun yıllar soykırım kavramının kabul ettirilmesine yönelik ısrar, sonrasında taleplerin geleceği inancı ve bunun Türk toplumunda bir düşmanlığa dönüşmesi sürece dayalı bir husustur.

Belli bir döneme damgasını vuran ve aslında psikolojik kalıntıları alevlendiren ise Türk diplomatlarına yapılan terör eylemleri olmuştur. 1915 yılındaki olaylardan sonra ihmaller ve yaşanan olumsuz ortamlar birlikte kayıplar, bu kayıpların sonrasında sorumlu kişiler varsa bunların cezalandırılmadığı kanısı

12 Erol Göka, Murat Beyazyüz, “Türk-Ermeni Sorununun Psikolojik Boyutu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 44, 2013, s.126-127.

13 Hilmar Kaiser, Erik Jan Zürcher’in derlediği *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma* (İletişim Yayınları tarafından çevirisi yapılmıştır), adlı eserde Ermeni Soykırımı’nın var olduğunu ve Tehcir denilen olgunun bu soykırımda bir örtü olarak yer aldığını vurgulamaktadır. Benzer şekilde birçok tarihçi sözde Ermeni soykırımı ile ilgili olarak Tehcir gibi bir olgunun, kavramın varlığını kabul etmekte fakat bunun soykırım olarak yaşanan süreci kapatamayacağını, inkarcı yaklaşımın bir tezi, dayanağı olarak görmektedir.

Ermeni toplumu üzerinde psikolojik bir etki bırakmış; Türkiye halkı suçsuz ve görev halindeki diplomatlarının şehit edilmeleriyle geri dönüşü oldukça zor olan bir hafızayla süreci takip eder hale gelmiştir. Yapılan terör eylemleri sonrasında soykırım vurgusu yapılmış, 1915 yılına ait fotoğraflar, belgeseller, filmler yapılarak adeta bu eylemleri yapanlar alkışlatılmıştır. Katillerin çoğu yakalanamamış, kimilerinin kaçmalarına göz yumulmuş, kimisi ise sembolik cezalarla salıverilmiştir.¹⁴

Özellikle ASALA¹⁵ özelinde gerçekleştirilen eylemlere kadar Türkler nezdinde Ermeni düşmanlığı günümüzdeki boyutlara asla ulaşmamıştır. Türk toplumu içinde yapılan terörist eylemler kamuoyunda ciddi bir şaşkınlık uyandırmıştır. Çünkü Türkiye için Ermeniler ile olan dönemin sorunu, Lozan Antlaşması ile çözüme kavuşturulmuş bir husustu. Türk kamuoyunun ve devletinin böyle bir soruna karşı bir hazırlığının olmadığı veya beklenmezliği verilen tepkiden ve şaşkınlıktan da anlaşılıyordu.¹⁶ Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından 1970'li yıllara kadar Türkiye'de Ermenilere ilişkin yaşanan problemlerin birkaç istisna hariç gündem oluşturmadığı ve buna bağlı olarak tartışılmadığı gözlerden kaçırılmamalıdır. Ermeni terörü ve bunun başlattığı tartışmalar, Türk kamuoyunun ve Türkiye'deki ilgili kurumların bu tartışmaya hazır olmadığı yönündeki görüşleri doğrulamaktadır. Türkiye'nin bu hazırlıksızlığı 1970'li ve 1980'li yıllarda yurt dışındaki Türk diplomatlarını hedef alan ASALA terörünün en yoğun yaşandığı dönemlerde etkisini göstermiştir.¹⁷

Gerek tarihi gelişim, gerek terörist eylemler ve söylemler politik yaklaşımlarla desteklenince psikolojik olarak belirginleşen karamsarlık daha da derinleşmektedir. Ermenilerin 20. yüzyıl başında topraklarından sürülmüş oldukları kanısı ve Doğu Anadolu üzerinde "Büyük Ermenistan" kurma gibi

14 Baskın Oran, "Son Tabunun Kökenleri: Türkiye Kamuoyunun Ermeni Sorunundaki Tarihsel-Psikolojik Tıkamışı", *Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2006, s.206.

15 ASALA terör örgütü; *Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia* tamlamasının kısaltmasıdır. Ermeni teröristler, 21 ülkenin 38 kentinde; 39'u silahlı, 70'i bombalı, biri de işgal şeklinde olmak üzere toplam 110 terör olayı gerçekleştirmişlerdir. Bu saldırılarda Türkiye'nin 42 diplomatı ile 4 yabancı uyruklu kişi hayatını kaybederken, 15 Türk ve 66 yabancı uyruklu kişi de yaralanmıştır. 1983 Paris Orly Havaalanı saldırısından sonra örgüt birçok gruba bölünmüştür. Zamanla örgüt içi çekişmeler ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, kurucularından Agop Agopyan 1988 yılında öldürülmüş, Ermeni halkından da yeterli destek görememiş ve 1994 yılında eylemlerini sonlandırmıştır.

16 Sedat Laçiner, "Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası" adlı çalışmasında bu durumu şöyle ifade etmiştir: "...Hatta Türk diplomatların kendilerine yönelik çağrıya olumlu yanıt vermeleri ve buluşmaya gitmeleri, oluşan sonucu akıllarından geçirmediklerini göstermektedir. Bu durum bile diplomatların şahsında Türk devletinin ve kamuoyunun böyle bir tepkiyi beklemediklerini ortaya koymaktadır."

17 Bu paragraftaki değerlendirmeler *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/15, 2007/Güz sayısında Sedat Laçiner'in *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası* adlı kitabının analizinden kurgulanmıştır.

amaçlarına soykırım iddiaları üzerinden ulaşma stratejisi daha da belirginleşmiştir. Bugünkü komşu ülke Ermenistan'ın Bağımsızlık Bildirgesi'nde ve Anayasasının girişinde “*Büyük Ermenistan*” hayalinin devam ettiğine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Bu yaklaşım uluslararası politikada Ermenistan'ı yayılcı bir devlet konumuna sokarken, bunun zemininin soykırım gibi unsurlarla meşru gösterilmesi psikolojik olarak karar alıcıların nefret söylemlerinde bir araç haline dönüşmüştür.¹⁸

3. Türk-Ermeni İlişkilerinde Karar Alıcılar ve Söylemler

Türk siyasetinde yer alan azınlıklar arasında Ermeni asıllı vatandaşların da siyaset sahnesinde olduklarını söylemekte fayda vardır. Türk parlamentosunun ilk dönemlerinden itibaren Ermeni milletvekilleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer almışlardır. Atatürk döneminde azınlıklara ayrıca sayı olarak yer açıldığı ve mecliste yer almalarının sağlandığını görmekteyiz. *Berç Keresteciyan Türker*, Afyon'dan milletvekili seçilmiştir. 1935-39 seçimlerinde Atatürk'e olan yakınlığıyla bilinen *Dr. Abrevaya Marmaralı* iki dönem üst üste Niğde milletvekili olarak da görev yapmıştır. Atatürk sonrasında, İsmet İnönü döneminde de azınlıklar açısından sayı olarak mecliste yer ayrılmıştır. Bu dönemde Rum asıllı vatandaşların meclise girdiklerini görmekteyiz. Demokrat Parti döneminde ise kontenjan usulü ile uygulanan sistem kaldırılarak, aktif siyaset yapan azınlık adayları seçimler sonucu meclise girmiştir. 1960 sonrasında ise çeşitli siyasi partilerden aday olmalarına rağmen azınlıklar siyasette tam olarak başarı sağlayamamışlardır. Bunun temel sebeplerinden birisi nüfuslarının az oluşu ve oy tabanlarının yeterli olmayışından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında daha önceki bölümlerde vurguladığımız psikolojik süreçle birlikte toplumda azınlıklara olan önyargının etkisiyle siyasete girmemeye karar verdikleri gözlenmektedir.¹⁹

1970 ve sonrasında yaşanan terör olayları ile beraber karar alıcılar, temsil ve söylemler açısından ılımlı havanın daha sert bir havaya dönüştüğünü hem temsil hem de tutum açısından gözlemlenmesi mümkündür. Bunun en önemli sebebi olarak özellikle eylemlerin devlet görevlilerine karşı yapılması ve diasporanın daha sert ve üslup yönünden olumsuz bir tavır takınması gösterilebilir. Beklentilerin de farklılaşması Türk toplumu ve karar alıcıları açısından olumsuz havayı körüklemiştir. Söylemler inişli ve çıkışlı bir çizgide kimi zaman takdir kimi zaman tepki çekerek devam etmiştir.

18 Birol Akgün, Murat Çemrek, “Türk Dış Politikasında Ermeni Sorunu: Tarihsel Açmaz İçin Çözüm Önerileri”, *SDE Analiz*, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara, 2010, s.12.

19 Cafer Ulu, “Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset ve Parlamentoda Ermeniler”, *Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu*, Ed. Bülent Bakar, Necdet Öztürk, Süleyman Beyoğlu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.41-42

1970 ve 1980’li yıllarda özellikle karar alıcıların söylemlerinde sadece tek bir toplumun veya ülkenin özelinde, Ermeni merkezli tutumlardan ziyade bu konuyla uzaktan yakından ilişkisi olan ülkeler de sert söylemlerden ve yaklaşımlardan nasibini almıştır. Özellikle Avrupa’daki Ermeni terör saldırılarında Kıbrıs Rum Kesimi’nin ve Yunanistan’ın desteği açıkça hissedilince tavırlardaki sertlik yerini öfkeye bırakmıştır. Bazı teröristler Rum Kesimi pasaportlarını kullanarak sınırları rahatça geçebilmiştir. Silahlı eğitimlerde, finansal sorunlarda Yunanistan ve Rum Kesimi’nin desteği eleştirilmiştir. Bu desteğin açıklığı derinleştikçe Türkiye ve saldırının yapıldığı ülkeler o dönemki gerginliklerden dolayı saldırıları Rumların dahi yaptığını düşünmekten kendilerini alamamışlardır.²⁰ Dönemin karar alıcıları terörist olaylar karşısında Rumların bu konudaki tutumlarını ağır ifadelerle eleştirmişlerdir.²¹

1970 ve 1980 döneminde yaşanan terör olayları ve psikolojik anlamda yaşanan süreç hem karar alıcılar açısından, hem de toplumsal açıdan zor yıllar olarak tarihe notlarını düşmüştür.²² Bu dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve Soğuk Savaş’ın getirmiş olduğu çalkantılar karar alıcıların tutumlarını daha da ağırlaştırmıştır. Bu dönemden sonra özellikle Ermeni ve Kürt temalı sorunsalların büyümesi ve söylemler açısından karar alıcıların sertleşmesi daha da net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

1980 ve sonraki süreçte²³ Ermeni Soykırımı hususunun uluslararası ortamda kabul görmesi ve siyasallaşması, ABD’deki Ermeni karar tasarıları ile gerginliğe dönüşmüş ve artık bir dış politika sorunsalı olarak Türk karar

20 1970’lerin başında ve devamındaki olaylarda karar alıcıların söylemlerinde kimi zaman farklılıkların, kimi zaman sertlik dolu ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Saldırıların ilk yıllarında dönemin başbakanı Demirel: “*Bu caniyane kareketlerin arkasında hangi örgütlerin bulunduğu hakkında henüz kesin bir bilgimiz yoktur. Bu hunharca cinayetlerin failleri kim olursa olsun ve nerede bulunursa bulunsun, arkalarındakilerle birlikte Türk milleti ve devletinin pençesinden kurtulamayacaktır.*” yorumunu yapmıştır. 1975 yılında yapılan saldırılar sonrasında dönemin başbakan yardımcısı ve MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş Türk milletinin sabırlı olduğu kadar cezalandırmayı da bildiği yönünde sert bir üslup kullanmıştır.

21 Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008, s.166.

22 Ermeni teröründen faydalanmak isteyen devletlerden birisi de Yunanistan olmuştur. Özellikle, Türkiye’nin 1974 Kıbrıs Barış Harekati’ndan sonra iyice ortaya çıkan Türk-Yunan ihtilafı sonucu Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi, ASALA’ya destek vermeye başlamıştır. Teröristlerin, Kıbrıs Rum Kesimi’nde eğitimlikleri haberleri basında sık sık yer almıştır. Özellikle, Ermenilerin “*Soykırım Günü*” ilan ettikleri 24 Nisan günlerinde her yıl Yunanistan ve Kıbrısın Rum Kesimi’nde Türkiye aleyhine toplantılar ve mitingler düzenlenmiştir. Bu toplantılara Yunan ve Rum yöneticiler de katılarak Türkiye aleyhine sözler sarf etmişler; Türk hükümeti, Atina’ya bunları kınayan ve protesto eden notalar vermiştir.

23 Sedat Laçiner bu dönemde, özellikle 1980 askeri darbesinin ardından içe kapanan ve dünya tarafından izole edilen Türkiye’nin daha çok içe kapandığını belirtmektedir ve haklı bir tespittir. Dönemin askeri rejiminin milliyetçilik anlayışı ile beslenen bu algı sonucunda Türkiye’de “*Türkün Türkten başka dostu yoktur*” anlayışı daha da derinleşmiştir.

alıcılarının önüne gelmiştir. Turgut Özal o dönemde bu durumu ABD'nin Türkiye aleyhinde kullandığı bir kart olduğunu düşünmüştür ve sık sık Türkiye'nin önüne getirilmesinin yarattığı sıkıntıdan rahatsızlık duyduğunu dile getirmiştir. Özal'ın söylemlerinde ve yaklaşımında asıl rahatsızlığının bu tasarıların siyasal anlamı ve sonuçları yanında, Türk kamuoyunun olumsuz etkilenmesi ve muhalefetin bu durumu kendisine karşı kullanması olmuştur. O dönemde Özal bu karar tasarısını “*bir atımlık silah*” olarak değerlendirmiş, tasarının geçmesinin bir etkisinin olmayacağını belirtmiştir.²⁴

ASALA cinayetlerinin bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılışından sonra yeni bir süreç başlamıştır. Türkiye'yi uluslararası alanda yıpratın Ermeni tasarıları kampanyası başlamış, 1915'in bir soykırım olduğunu kabul eden kimi yerel veya ulusal parlamentolar²⁵ ile uluslararası kuruluş kararları²⁶ Türkiye'ye büyük zarar vermiştir. Bu tasarılar Ermeni diasporası açısından maliyeti olmayan ve büyük kar getiren bir buluş haline gelmiştir. Tasarılardan zarar gören ise, birinci derecede Türkiye, ikinci derecede ise Ermenistan olmuştur. Ermenistan bu süreçle denize çıkışı olmayan zor bir coğrafyada büyük ekonomik sıkıntılar çekerek yaşamak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin bu yönde coğrafi olarak Doğu ile ilişkilerinde zorlayıcı bir etkisi olmayan Ermenistan'a karşı tutumu ve karar alıcıların söylemleri sert bir şekilde süregelmiştir. Ermenistan'da bu dönemde sürecin farkında olan Petrosyan söylemlerini yumuşatsa da Türkiye'deki sağın gayretleri ve Azerbaycan'la yaşanan *Dağlık Karabağ* sorunu yüzünden ilgi görmemiştir. Bu dönem içindeki rasyonel çabalardan birisi Dışişleri Bakanlığı'nın diasporayı saf dışı bırakmak için 2000 yılı sonunda yaptığı 3 boyutlu²⁷ plan

Avrupa'daki Ermeni terör saldırılarında Kıbrıs Rum Kesimi'nin ve Yunanistan'ın desteği açıkça hissedilince tavrıldaki sertlik yerini öfkeye bırakmıştır. Bazı teröristler Rum Kesimi pasaportlarını kullanarak sınırları rahatça geçebilmiştir.

24 Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Cilt II, 1980-2001*, İletişim Yayınları, İstanbul, 8. Baskı, 2005, s.62.

25 Soykırım olduğunu kabul eden ülke parlamentosu sayısı günümüzde 24'ü bulmuştur. 2015 yılı içerisinde Çek Cumhuriyeti, Avusturya ve Suriye bu ülkeler arasına katılmıştır. Uluslararası camiada karar alıcıların böyle bir soykırımı tanınmasında Ermeni diasporasının etkili çalışmaları ve ABD merkezli etki gruplarının baskınlığı oldukça etkili olmuştur. Hem karar alıcıların tutumları, hem de toplumlardaki ilişkiler açısından bu tür kararların alınması ve parlamentolardan geçirilmesi Türkiye açısından yıpratıcı ve imajını zedeleyen önemli bir göstergedir.

26 Uluslararası alanda Birleşmiş Milletler Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, İnsan Hakları Derneği tasarısı farklı zamanlarda tekrarlayarak ve revize ederek kabul eden kurum ve kuruluşlar arasındadır.

27 Bu planın *ilk boyutunda* sınır ticaretini artırmak, Karadeniz'de liman kolaylıkları sağlamak gibi ekonomik yaklaşımlarla gerginlik azaltılarak Taşnakçıların etkisi düşürülecek, *ikinci boyutta* soykırım iddiaları ile ilgili akademik düzeyde uluslararası bir süreç başlatılacak, *üçüncü boyutta* Ermeni azınlığın sorunları giderilecekti.

hazırlığı olmuştur. Fakat planın hükümette görüşülmesi sırasında Ecevit'in "Azeriler tepki göstermez mi?" söylemi ve Azerbaycan'a sorulması yönündeki kararlar girişim ertelenmiştir.²⁸

Özellikle 2000 sonrasındaki söylemler ve yaklaşım Ermenistan ile olan diplomatik ilişkilere daha çok yansımıştır ve yoğunlaşmıştır. Bunun en önemli sebebi siyasi olarak üstünlüğü eline alan Ermeni diasporası karşısında, Ermenistan'ın dış politika açısından Türkiye'ye karşı üstünlük kurma çabasına girmesidir. Bunun yanında Dağlık Karabağ Sorunu, sınır problemleri gibi nedenlerle gözler yakın coğrafyaya çevrilmiştir. Dönem itibariyle günümüze kadar Türkiye'deki politik söylemler Ermenistan sınırının Dağlık Karabağ'ın işgali üzerine kapatıldığı yönünde olmuştur.

Özellikle Hocalı Katliamı ve Şuşa'nın düşüşü sonrası Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı ele geçirmesi ile birlikte 1992 sonrasındaki dinamikler, 2000 sonrasına da sorunsal olarak sarkan süreci beraberinde getirmiş, sınır problemi ile ilgili yaklaşımları daha da sertleştirmiştir. Söylemler bu doğrultuda toplumsal beklentiler ile birlikte şekillendirilmeye başlanmıştır. Ermenistan karar alıcıları sınırı tanıdıklarını açık ve resmi bir şekilde ilk defa 2009 Protokolleri'nde ilan etmişlerdir. Bu sonuca varan süreç dönemin cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Erivan'a milli maça gitmesiyle başlamıştır. Gizli yürütülen müzakereler sonucunda ise İsviçre'de ikili mutakabatin sağlandığı haberi gecikmemiştir. Bu haberin hemen sonrası 24 Nisan 2009 tarihinde, Obama kullanacağı "Soykırım" terimi yerine 15 Aralık 2008'de Türkiye'de başlatılan "Ermenilerden Özür Kampanyası" metnindeki terimi²⁹ kullanmıştır.³⁰

2000'li yıllarda karar alıcıların Türk ve Ermeni ilişkilerindeki gündemlerinden birisi de Ermeni Soykırım Kabul Tasarılarının farklı ülkelerde kabul edilmesi ve Fransa'da uygulanan Ermeni yasaları olmuştur. Bunlardan ilki 2001'de çıkartılan tek maddelik yasa³¹, ardından 2003 yılında soykırımı açıkça övenlere uygulanacak ceza takibatı ile ilgili durum³², üçüncü olarak 2006

28 Baskın Oran, a.g.e., s.234-235.

29 Bu ifade "Büyük Felaket" anlamına gelen "Medz Yeghern"dir. Diaspora bu terimin Obama tarafından kullanılmasından hoşnut olmamıştır ve bu durumu protesto ederek Türk hükümetinin oyunu diye nitelendirmiştir. Söylemlerin dozu ve tutumlardaki sertlik daha da artırılmıştır.

30 Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Cilt III, 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2013, s.168-169

31 Tek maddelik yasada "Fransa, 1915 Ermeni Soykırımını alenen tanır." ifadesine yer vermiştir.

32 Fransız Ceza Yasası Md.211/1, soykırımı açıkça övenlere ceza takibatı yapılmasını öngörmüştür. Fakat Millet Meclisi, bu maddenin II. Dünya Savaşı'ndaki soykırımı kastettiğini belirterek, Ermeni Soykırımı için uygulanmasını 26 Kasım 2003'te reddetmiştir.

yılındaki soykırıma karşı çıkmamanın, tartışmanın suç sayılması tasarısı³³ ve son olarak yeni bir tasarının 22 Aralık 2011’de Millet Meclisi’ne gelmesi olmuştur. Bütün yasa çıkarma faaliyetleri sonrasında Türkiye’deki birey, dernek, kamu kurumları ve devlet organlarından çeşitli tepkiler gelmiş ve söylemler sertleşmiştir. Bu süreçte Ankara’da Başkent Üniversitesi Fransızca derslerini yasaklamış; dönemin YÖK Başkanı Prof. Erdoğan Teziç Fransız hükümetinden aldığı Commandeur madalyasını iade etmiş; emekli diplomatlar Yaşar Yakış ve Şükrü Elekdağ, İstanbul’da kaçak çalışan Ermenistanlıların kademeli olarak geri gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan: “Türkiye’nin tarihinde sömürü yoktur. Cezayir’de fırınlarda yakılarak öldürülenlerin sayısı 45.000’dir. Aynı şekilde Ruanda’da 800.000 kişinin öldürülmesi hiçbir şekilde gündeme getirilmiyor.” şeklindeki ifadesiyle karşı duruş yönünde bir söylem kullanmıştır.³⁴

Türk-Ermeni Cemaati’nin önde gelen gazetecilerinden olan Hrant Dink’in 2007’de suikaste uğraması toplumsal hafızaya 2000’lerin sonuna gelirken, psikolojik anlamda bir çizik daha bırakmıştır.

2000 sonrasında karar alıcılar açısından yaşanan tek ve somut gelişme, söylemlerin ve tavrın yumuşadığı 2009 yılında, İsviçre’nin arabuluculuğunda gerçekleşen protokoller olmuştur. Taraflar ilk adım olarak diplomatik ilişkiler yanında, sınırların kabul edilmesi ve sınırların açılması ile ilgili kararlar almıştır. Daha önce vurguladığımız noktada bireysel olarak karar alıcıların tavırları dış politikada çıktı üretirken yeterli olmamaktadır. Protokoller Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde gerginliği tetikleyince rafa kaldırılmıştır. Türkiye’de muhalefet partileri CHP ve MHP söylemlerini sertleştirmiş ve protokollere karşı çıkmıştır. Söylemlerdeki ortak nokta Dağlık Karabağ sorununun çözümü gerçekleşmeksizin bu tür adımların atılmaması gerektiği yönünde olmuştur. Dış politika açısından Ermeni Anayasa Mahkemesi’nin almış olduğu karar Türk kamuoyunda tepki toplarken, AKP hükümetinin de kamuoyuna paralel bir politika izlemesi Ermenistan tarafının protokollerini askıya almasıyla tekrar çıkmaza girilmiştir. Eylül 2010’da dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Ermenistan konusunda komşularla sıfır sorun politikasının gerçekleşmediğini kendi söylemiyle kabul etmiştir.³⁵

33 Soykırıma karşı çıkma/tartışma suç sayılarak 1 yıla kadar hapis ve 45.000 Avro ile cezalandırılmasını öngören bu tasarı 19’a karşı 106 oyla kabul edilmiştir. Şiddetli tepkiler üzerine ifade özgürlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle Senato’ya ulaşamamıştır.

34 Baskın Oran, a.g.e., s.178-185

35 Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013, s.302-303.

Türk-Ermeni Cemaati'nin önde gelen gazetecilerinden olan Hrant Dink'in 2007'de suikaste uğraması toplumsal hafızaya 2000'lerin sonuna gelirken, psikolojik anlamda bir çizik daha bırakmıştır. Özellikle kamuoyu açısından kitlesel bir tepki ve söylemle "Hepimiz Ermeniyiz, Hepimiz Hrant Dinkiz." şeklindeki protesto mottosu toplumsal olarak sadece bu cinayete karşı bir duruşu değil, kendi içinde Türk toplumunun blnmşlüğn gözler önüne sermiştir.³⁶

Sonuç

Türk-Ermeni ilişkilerinin "Ermeni Sorunu" gibi kavramsal bir kısır döngüyle başladığı söylemsel açıdan tehlikeli boyutu, zaman içerisinde Ermeni diasporasının saldırgan tavrı ve uluslararası camiadaki çalışmaları ile, Ermenistan'ın kuruluşu ile düşman olarak anılan bir toplumun yanı başımızda yer alması, karar alıcıların psikolojik yaklaşımlarında ve tutumlarıyla birlikte söylemlerinde olumsuz bir havayı beraberinde getirmiştir. 1970 ve 1980'lerde yaşanan terör olayları ile zaten olmayan güven ilişkisi dondurulmuştur.

Dönemsel olarak, kimi zaman iyi niyetli yaklaşımlar ve söylemlerle bir araya gelmeye çalışan karar alıcıları engelleyen, toplumsal bakış açısı ve tarihi olaylar olmuştur. Ermeni terör örgütlerine karşı Türkiye'nin karşısında yer alan yakın coğrafyadaki ülkeler de konunun dahili olarak erveveyi genişletmiştir. Uluslararası camianın konunun derinliğini ve önemi anlamadan kimi ülkelerde kabul gördüğü sözde soykırımı tanıyan yasa tasarıları, söylemlerin niteliğini hep olumsuz bir yönde seyrettirmiştir.

Karar alıcı olmak, dış politikada siyasi hamleler yapmak oldukça detaylı bir süreç gerektirmektedir ve Türk-Ermeni ilişkilerinde sorunsal haline gelen psikolojik yaklaşım ve söylemler diplomatik bir nitelikte, nezaket kuralları ervesinde ve herşeyden önce tarihi beraber paylaşmış iki toplum özelinde ele alınmalıdır. Bu yapılmadığı sürece sorunsal durumun çözümünden ziyade toplumların kaybettiği vakit uzun vadede enerji kaybına neden olacaktır.

Yapılan çalışmaların defalarca ispatladığı ve sorunsalın gelecek açısından daha da büyüyeceği nokta ise yeni nesillerin bu söylemler etrafında yetişecek olmasıdır. Tarihi gelişmeler ve bilimsel açıdan ele alınmayarak oluşturulacak bir nefret yumağı teoriden öteye gememeyerek pratikte her iki toplumu daha da zorlayacak bir hale dnyecektir. Bunun en önemli sebebi karar alıcıların bu

36 Hasan Kösebalaban, *Türk Dış Politikası: İşlam, Milliyetçilik ve Küreselleşme*, ev. Hüsamettin İnaç, BigBang Yayınları, Ankara, 2014, s.311.

konuyla ilgili atmakta zorlandıkları güven adımlarıdır. Bu adımların gerekliliği ile ilgili en önemli hususun ise geleceği görmekten geçtiği ajandalarda yer alması gereken hususların başında gelmektedir.

Yakın coğrafyada çatışmanın eksik olmadığı bir ortamı gözlerimizin önüne getirirsek karar alıcıların söylemlerinin ve hatta bu tür sorunsallarda kullanacakları kelimelerin dahi özenle seçilerek diplomasi yolunun daima açık kalması sağlanmalıdır. Yakın coğrafyalardaki toplumlar için bu durum vazgeçilmezdir, kaldı ki aynı coğrafyada uzun yıllar yaşanmışlığı içerisinde barındıran toplumlarda bu durumun Türk-Ermeni ilişkilerindeki gibi düşmanlık boyutunda seyretmesi bireyler arasında psikolojik sınırları da zorlayacaktır.

Seçilen görseller, söylemler, haberler, anma etkinlikleri veya düşmanca yaklaşımlar toplumlar arasındaki yaşanmışlıkların sadece acılardan ibaret olduğu gibi bir gerçeği devamlı gündemde tutacak ve yeni nesiller açısından geleceği düşmanlık içinde kurgulatacaktır. Bu durumun geleceğin karar alıcıları açısından da farklı bir senaryoyu karşımıza çıkarmayacağı ortadadır.

KAYNAKÇA

- Akgün, Birol ve Murat Çemrek, *Türk Dış Politikasında Ermeni Sorunu: Tarihsel Açmaz İçin Çözüm Önerileri*, SDE Analiz, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Balcı, Ali *Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013
- Çevik, Abdülkadir “Mağduriyet Psikolojisi ve Toplumsal Yansımaları”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı:2, Aralık-Ocak-Şubat, 2012-2013.
- Çevik, Bahar Senem ve Abdülkadir Çevik, *Psiko-Politik Bir Yaklaşım İle Türk-Ermeni İlişkileri*, Uşak Akademi Kitap Dağıtım Pazarlama, Uşak, 2011.
- Engindeniz, Şahan İdil *Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Dil Mayıs-Ağustos 2014 Raporu (1. Bölüm)*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul, 2014
- Ghazaryan, Armine *Psychological Peculiarities of the “Normalizing” Armenian-Turkish Relations*, The Armerican Center for National and International Studies, Yerevan, 2009.
- Göka, Erol ve Murat Beyazyüz, “Türk-Ermeni Sorununun Psikolojik Boyutu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 44, 2013.
- İbicioğlu, Hasan, İbrahim Özmen, Sebahattin Taş, “Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Y.2009, C.14.
- Kapani, Münici *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınev, Ankara, 14 Basım, 2002.
- Kösebalaban, Hasan *Türk Dış Politikası: İslam, Milliyetçilik ve Küreselleşme*, Çev. Hüsamettin İnaç, BigBang Yayınları, Ankara, 2014.
- Laçiner, Sedat *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008.
- Oran, Baskın “Son Tabunun Kökenleri: Türkiye Kamuoyunun Ermeni Sorunundaki Tarihsel-Psikolojik Tıkanışı”, *Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2006.

Oran, Baskın *Türk Dış Politikası: Cilt II, 1980-2001*, İletişim Yayınları, İstanbul, 8. Baskı, 2005.

Oran, Baskın *Türk Dış Politikası: Cilt III, 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2013.

Perez, Adela Garzon “Political Psychology as Discipline and Resource”, *Political Psychology*, Vol 22, No. 2, 2001.

Ulu, Cafer “Cumhuriyet Türkiye’inde Siyaset ve Parlamentoda Ermeniler”, *Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu*, Ed. Bülent Bakar, Necdet Öztürk, Süleyman Beyoğlu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Zürcher, Erik Jan *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma*, İletişim Yayınları, İstanbul, 6. Baskı, 2011.